

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

Мирјана СТЕВАНОВИЋ
Berkeley
USA

„НОВА АРХЕОЛОГИЈА:“ ДА ЛИ ОНА ИМА БУДУЋНОСТ?

Археологија на Западу је у последњих двадесетак година показала у свом развоју особености које овај период издвајају од осталих. Оно што је у археологији овог периода ново, пре свега, је био покушај да се преузму елементи из других научних дисциплина за које се веровало да могу да допринесу даљем развоју археологије. Нарочито активна у овом смислу је била америчка „Нова археологија“¹ која се окренула филозофији науке и од ње преузела методолошке принципе и правила, изграђене углавном на темељу проучавања природних наука. Утицај који је ова „авантура“ у друге дисциплине имала на даљи развој археологије веома је занимљив и заслужује да буде анализиран. Питање о месту теорије у археологији које се поставља на Западу у овом тренутку, а које је у великој мери последица онога што је „Нова археологија“ предузела у својој дисциплини, је од критичне важности.²

„Нова археологија“ је клесала своју нишу у америчкој археологији од 1960-их година. Она је везана за имена Луиса Бинфорда (Lewis Binford) и других младих ентузијаста који су видели своју улогу у томе да унапреде и учврсте дисциплину. Унапређење дисциплине је изгледало остварљиво кроз развијање методолошких поставки у археологији а учвршћивање је подразумевало преузимање чврсте научне логике присутне у другим егзактним дисциплинама. Први програмски чланци и књиге „Нове археологије“ су били Бинфордов чланак: Архео-

¹ У даљем тексту ће бити коришћена скраћеница НА за „Нову археологију“.

² Овај чланак је резултат интересовања за нове приступе археолошком сазнању, које је у мени развила Alison Wylie, на семинарима одржаним у пролеће 1989. у Берклију. Бојана Младеновић је несекундарно помогла многобројним сугестијама да овај чланак добије разумљиву форму.

логија као Антропологија, Археолошке Перспективе, итд.³ Друга серија публикација је обухватила дела као Објашњење у археологији (Watson, LeBlanc, и Redma 1971, 74, 84).⁴ Док су први Бинфордови чланци позивали археологе да унапреде методолошку базу у дисциплини како би се одмакли од превазиђеног културноисторијског описивања догађаја из прошлости, радови као што је Објашњење у археологији су се бавили тражењем практичних начина како да се то оствари. Стога су ови аутори консултовали филозофију науке и преузели неке појмове и идеје које су затим уградиле у основе своје теорије „Нове археологије“.

Како су многобројни археолози прихватили позив на промену методологије, било је и оних који су се томе супротставили. Мотивација ових других лежала је у уверењу да се археологија не може подврћи истој научној логици која се користи у много егзактнијим дисциплинама. Међутим ни следбеници „Нове археологије“ ни њени противници нису схватили да су позајмљене филозофске поставке од почетка погрешно схватили и лоше интерпретирали они који су их увели у археологију. Што је још горе, искључивост са којом је НА инсистирала на тим идејама довела је до тога да су друге филозофске идеје, потенцијално боље за археологију, биле занемарене. Ентузијастична НА је била самозадовољна и преаузета да би критички анализирала усвојене филозофске поставке. Тако су критике и опомене филозофа као што су Salmon M. и W. (1979) и Morgan (1973, 74), који су се у својим радовима бавили и археологијом, остале без утицаја.

У последњих неколико година ситуација се знатно изменила на овом плану утолико што критика НА, која долази од филозофа науке и од појединих филозофији наклоњених археолога, има много више утицаја на дисциплину. Филозофско виђење археологије као научне дисциплине и дијалог филозофа и археолога могу само да помогну даљем изграђивању археолошке методологије и теорије. Резултати су већ видљиви: археолози који се данас баве филозофијом науке са истим циљем који је НА имала, показују много више разумевања за сложености и специфичности своје научне дисциплине.

МЕТОДОЛОШКА ПИТАЊА У АРХЕОЛОГИЈИ

Амерички археолози су трагали за новим теоријским и методолошким поставкама још од почетка овог века. Интересантне су дискусије које су се почетком века водиле у америчкој археологији, које показују прва интересовања за мето-

³ Овде спадају и чланци: *For theory building in archaeology, Archaeological Systematics and the Study of Culture Process, Consideration of Archaeological Research Design.*

⁴ Затим Fritz и Plog (1970), *The Nature of Archaeological Explanation.*

долошке елементе, који ће касније у НА добити развијеније форме. Тако је на пример Dixon критиковао истраживање које показује „недовољно индиција да је истраживачки проблем добро промишљен“ или „занемаривање правог научног метода“ (1913:563). Још тада је он говорио да су прошла времена када је главно интересовање археолога било за експонате. „Ми смо ланас заинтересовани за односе ствари, за питања када, зашто и како у археологији.“ Његов је предлог био да археолози најпре размотре „генерални развој културе“ (мисли се на развој културних процеса), а да затим уведу научни метод који би се базирао искључиво на провери хипотеза. Археолози би требало да наставе у смеру формулисања „радне хипотезе или радних хипотеза“ и затим да трагају за материјалима који могу да „потврде или оповргну хипотезе“.

Wissler (1917) се, само неколико година после Dixona, залагао за сличан програм који би био у сагласности са антрополошком методологијом: проблемска оријентација, тестирање хипотеза. Он је назвао овај програм „права, или нова археологија“. Од тада па све до почетка 40-тих година овог века методолошка питања се у америчкој археологији нису постављала. У четрдесетим годинама се поново чује позив на раскид са „антикваријанизмом“, на реоријентацију истраживања, и на усвајање научне методологије у археологији, као контраст дотадашњој пракси чисте систематизације археолошких података.

Тако је у 1948. W. W. Taylor, под утицајем антрополога Клакхона (Kluckhohn 1939, 40), изразио забринутост због одсуства теоријског у археологији. Клакхон је позивао на критичко самоосвешћивање антропологије коју њени практичари треба да третирају као производ одређеног друштвеног и политичког контекста а не изоловано. Другим речима, он је опомињао да су идеје које антропологија проучава производ одређеног друштвеног и политичког контекста у којем се та дисциплина практикује. Практичари, стога, треба да буду свесни те чињенице, и треба да преиспитају идеје на којима раде, а не једноставно да их усвајају као дате и неизбежне. Он се обратио и археолозима инсистирајући на установљењу јасног концепта у оквиру којег би се у археологији радило и на неопходности да се развије методологија и теорија и у овој дисциплини. Он је нарочито инсистирао на преиспитивању основних поставки у археологији. Сматрао је да археолози треба отворено да формулишу своје имплицитне претпоставке и да их поставе у форми хипотеза које ће затим тестирати. Поред Taylor-a, Thompson (1958) и Butler (1965) су показали интересовање за формулацију хипотезе у археологији и предлагали да археолози истражују литературу која се бави индуктивном и дедуктивном логиком закључивања и да нађу начин да је примене.

Од тада је требало да прође још тридесетак година пре него што је најновија „Нова археологија“ постала „свачија археологија“. Програм „Нове археологије који се појавио у шездесетим годинама је имао више захтева за конкретнијим методолошким изменама од свих претходних. Овај програм је пошао са позиција стриктне поларизације између „нове“ и традиционалне „старе“ археологије. „Нови археолози“ су оптужили „стару“ за претерану дескриптивност и недостатак суштинских разумевања прошлости друштва; за сувише лако прихватање конзервативног мишљења по којем је сазнање у археологији ограничено и стога не треба постављати немогуће захтеве пред ову дисциплину; за прибегавање интерпретацијама које су биле само генерализације екстраполиране из појединих налаза у, како Бинфорд назива, уском индуктивном моду.

У намери да се вину изнад овог незадовољавајућег стања дисциплине, „Нови археолози“ су настојали да прошире свој увид у то колика је могућност сазнања о прошлости и колико су ова сазнања остварљива кроз археолошко истраживање. Њихова основна идеја била је да усавршавањем методологије научног истраживања и мишљења у археологији поставе чврсте темеље како научном објашњењу у археологији, тако и стварању научних теорија у овој дисциплини. За конкретна решења у својим трагањима за методолошким усавршавањем оснивачи „Нове археологије“ су се обратили филозофији науке.

Да би се разумеле идеје НА, мора се разумети филозофија науке која их је инспирисала, а то је углавном био логички позитивизам. Логички позитивизам је познат у филозофији науке као правац који је посветио много више пажње природним него друштвеним наукама. Развио се почетком века (1920—30) и његови оснивачи и следбеници су се махом регрутовали из редова научника, и то физичара и математичара. Логички позитивизам је филозофија науке по којој је циљ науке да објасни и предвиди видљиве феномене. За позитивисте исказ се може назвати научним једино ако се његова истинитост или нетачност може утврдити емпиријским путем — преко обсервација. Према томе, оно што је научно, тј. видљиво и подложно објашњењу треба разлучити од оног што је невидљиво и стога ненаучно, а то је метафизичко. По овој филозофији, објашњење неког догађаја се састоји у показивању да је тај догађај један од случајева неког добро утврђеног правила. Ова филозофија темељи своје поставке на техници и концептима модерне формалне логике, која треба да обезбеди строгост и прецизност правој науци. Према логичком позитивизму, научна теорија се састоји од низа врло уопштених универзалних исказа, који се називају „закони“, и чија се истинитост или нетачност може утврдити помоћу комбинације систематских обсервација и експерименталног показивања, као у физици. Однос између теорије и обсервације је у логичком

позитивизму од суштинског значаја, и поље многобројних неслагања и критика ове филозофије. Без обзира на ова неслагања, постоје две претпоставке које су сви усвојили као неопходне: да постоје теорије које су већ потврђене а које представљају опште исказе о утврђеним односима у природи; да обсервације које служе да потврде ове теорије чине објективну базу науке. Два основна модела објашњења у логичком позитивизму су: дедуктивно-номолошки и индуктивно-статистички.

Имена филозофа као што су Попер, Нагел, Хемпел су била екстензивно цитирана у тадашњим публикацијама НА. Нарочито су много коришћени текстови Хемпела што представља интересантан податак за филозофе који се баве овим проблемом јер он није био оригинални представник логичког позитивизма. Хемпелове формулације ове филозофије су се појавиле на заласку логичког-позитивизма и биле најсхватљивије и најјасније формулисани у поређењу са осталим формулацијама овог филозофског правца. Мада најбоље формулисани, ови ставови о рационалној научној процедури ће касније показати да нису били без неких основних проблема, које су новије генерације филозофа уочиле. Ови проблеми у научној процедури, међутим, нису били блиски представницима НА који, као последицу, праве два критична пропуста: концентришући се искључиво на логички позитивизам, потпуно се дистанцирају од догађаја у филозофији друштвених наука; а усвајањем метода објашњења, који Хемпел предлаже, опредељује се за дедуктивни модел.

У тренутку када је „Нова археологија“ хтела да превазиђе „слабости“ у дисциплини и обезбеди археологији статус „праве“ науке, она се окренула позитивистичкој филозофији науке. Логичка структура за коју су се ови археолози залагали требало је да обезбеди археологији равноправни статус са осталим научним дисциплинама. По узору на позитивисте била је промовисана „нова“ научна методологија која се састоји у формулисању и тестирању хипотеза. НА је сматрала да дилема око тога да ли је археологија наука или не, зависи од одговора на питање да ли се систематско тестирање археолошких хипотеза може остварити или не. Другим речима, ако је археологија наука, она мора да укључи програм систематског тестирања као у природним наукама. То се види из Бинфордових речи: „Прецизност наших (археолошких) знања о прошлости је мерљива. Мера је степен до којег тврдње о прошлости могу бити доказане или одбачене кроз тестирање хипотеза“ (1968: 17). Или како је то LeBlanc формулисао: „Принципијелно начело 'нове' или научне археологије је то да хипотеза мора бити експлицитно тестирана“ (1973: 199—200). Мада је Бинфордово инсистирање на тестирању хипотезе било разумљиво, његово инсистирање на дедуктивном моделу тестирања и негирање да тестирање може да се оствари у оквиру индуктивног контекста

било је неоправдано. Осим тога, међу „Новим археолозима“ је владало уверење да ће археологија, исто као што је физика, као логички ригорозна дисциплина, брже и лакше долазити до открића са јасним научним статусом (Fritz and Plog 1970; Watson, LeBlanc, and Redman 1974).

Археологија, као и многе друштвене науке, није познавала традиционалне елементе науке (експерименталност, математичка тачност, објективност, итд.) или, боље речено, није их уврстила у свој метод истраживања. Узрок овоме је био делимично у томе што је филозофија науке у природним наукама била добро развијена дисциплина, док је филозофија друштвених наука, како би то Jarvie (1979: 77) рекао, остала незрела, и много спорије се развијала.⁵ Стога су нови циљеви које су НА поставили пред дисциплину да археологија мора да формулише и тестира претпостављене опште законе подразумевали одговарајуће нове начине посматрања, формулацију хипотеза и тестирање. Оно што је НА хтела, а по узору на методологију природних наука, било је експлицирање претпоставки и организовано тестирање ових претпоставки. Другим речима, свако археолошко истраживање подразумева устаљену методолошку процедуру по којој се прво постављају једна или више хипотеза (ово се ради на основу неких општих и специфичних знања у вези са дотичним истраживањем). Током даљег рада истраживач је дужан да тестира постављене хипотезе. Ово подразумева сакупљање података који се затим интерпретирају и хипотеза се или потврђује или оповргава.

Модел објашњења у филозофији логичког позитивизма, који је Хемпел предложио а НА хтела да примени, подразумева постојање општих закона. То значи да уколико један научник хоће да објасни неку специфичну појаву, он мора да опис те појаве подведе под одговарајући потврђени генерални закон. Другим речима, научник би требало да је кадар да претпостави објашњење унапред. Овај модел подразумева да можемо предвидети неки догађај само ако знамо генерални закон под који се он подводи и околности које му претходе. Уколико се догађај десио у прошлости, ми га можемо објаснити само у односу на генерални закон и на дате околности. На овај начин у стању смо да „предвидимо“ догађаје из прошлости и да затим трагамо за потврдама у археолошком материјалу којима бисмо могли да тестирамо ове претпоставке о прошлости. Покушајем да примени Хемпелов модел објашњења, НА је поста-

⁵ Ово не значи да је филозофија науке била у потпуности одсутна из друштвених наука. Напротив, од свих друштвених наука је највећу пажњу филозофа науке до сада привукла психологија. Ово је умногоме резултат интересовања које су психолози показали у трагањима за обезбеђењем филозофске базе у својој дисциплини. Тако је, на пример, психоаналитичка теорија била у центру филозофске дебате дуго времена.

вила пред дисциплину врло тежак и вероватно неостварив задатак — откривање генералних закона о културним процесима.

У својим намерама да обезбеде рационалне путеве за извођење закључака у археологији, за разлику од досадашњег простог сакупљања позитивних случајева, „Нови археолози“ су се окренули дедуктивно-номолошком моделу објашњења и хипотетичко-дедуктивном методу потврђивања. Они су се са слепљујућим поверењем концентрисали на дедуктивне моделе објашњења, које је предложио Хемпел, као на безрезервно ауторитативне а без удубљивања у опширне дискусије које су се у то време водиле у филозофији. Дедуктивно-номолошки модел објашњења не само што има своје унутрашње неразрешиве проблеме (Kelly и Hanen 1988, Wylie 1981, 82, 85) већ је и као радни модел неопходан за археологију управо због своје искључиво дедуктивне природе, и због инсистирања на томе да искази у којима се формулишу опште законитости (а који функционише у позитивизму као премиса у строго дедуктивном силогизму) морају бити истинити.

Међутим, археологија, с обзиром на природу дисциплине, није у могућности да испуни основне поставке овог дедуктивно-номолошког модела. Чињеница да се археологија бави претпоставкама о људском понашању у прошлости чини велики део археологије подложен сумњи, те стога опште законитости, које по Хемпеловом моделу морају бити истините, археологија не може да обезбеди. Пропуст НА је био у томе да уочи да потрага за општим законитостима, коју Хемпелов модел подразумева, није примерена археологији као дисциплини са одређеним садржајем која никада неће моћи да обезбеди овакве законитости. Пропуст НА да уочи фундаменталну различитост археологије од природних наука, при чему та различитост није довољан разлог да се археологији одрекне научни статус, филозофи су приметили и критиковали. Тако, на пример, Морган (1973) тврди да је Хемпелов модел требало прво анализирати да би се утврдило да ли је он прикладан и исправан модел за археологију. А догодило се да је модел некритички примењен, и инсистирање на њему се заснивало на „тврдоглавом“ позивању на ауторитете, што је убеђивачки метод а не метод аргументације.

Поред филозофије логичког позитивизма, археолози су црпили инспирацију и из антропологије. Антрополошки прилаз је значио да археологија треба да у своје интерпретације укључи етнографска знања, функционална објашњења, и да културе из прошлости третира као процесе а не као статичне феномене. Овај методолошки прилаз на којем је НА инсистирала, је на извешан начин био у контрадикцији са захтевом за примену Хемпеловог модела објашњења. Контрадикција је у томе што се истовремено тражи примена два прилаза који су методо-

лошки неспојиви. Антрополошки прилаз који посматра друштвени развој (и онај у прошлости) као процес који се непрекидно одвија и у којем је улога истраживача да трага за променама које одржавају овај процес и да их објасни. Са друге стране, оно што Хемпелов модел као метод објашњења у археологији може да обезбеди је однос између два феномена. Логичка структура овог модела је таква да обезбеђује, као крајњи резултат, однос који каже: *ако... онда* (да *ако* се неки феномен догоди, *онда* ће се и неки други феномен везан за њега догодити). Овај логички модел се своди на једноставну потврду о присуству или одсуству неког феномена, што је супротно од онога за чим антропологија тежи — процес.

ОПОНЕНТИ МЕТОДОЛОШКОГ УСАВРШАВАЊА АРХЕОЛОГИЈЕ

Америчка археологија се тако, у неком смислу, циклично развијала: периоди „неосвешћене“ научне праксе смењивани су периодима у којима су основне поставке дисциплине, њена методологија и структура њене теорије, довођени у питање, с различитим идејама о томе на који начин их треба мењати; али с јасним усмерењем на антрополошке циљеве и методологију блиску методологији природних наука. Противници измена су аргументисали како против промена у методологији археолошког истраживања тако и против увођења филозофског начина мишљења у археологији. Тако су Dixon-овим захтевима супротстављана мишљења по којима је тадашњи начин истраживања, оријентисан на артефакта, био савршено адекватан. Заступници оваквог мишљења су сваку немогућност археолога да задовољавајуће интерпретирају налазе приписивали „ограничености“ археолошких налаза и незрелости дисциплине. Међу њима је доминирало убеђење да, када би археолози само могли да напусте своје лакомислене спекулације о циљевима и методама у археологији и да се посвете раду на сакупљању налаза, њихов би успех био осигуран. По овом схватању, разумевање прошлости би аутоматски наступило као резултат количине сакупљених налаза. Сличан аргумент се појавио и у 40-им годинама. Реакција на нове захтеве је била да се интерпретације и размишљање о општијим проблемима друштва у прошлости могу оставити за „будућа времена веће доколице и времена када ће се располагати већом количином података“ (Strong 1936: 365).

Мишљења слична овим се појављују и када је реч о НА. Противници НА се, међутим, слично онима са почетка века, залажу за сакупљање података у археологији и њихову обраду. Теорија се, по њима, може увести тек када има довољно налаза да се на њима базира. Са противницима НА је нејасно то да ли су они представници конзервативне археологије или су

филозофски освешћени археолози. Када је реч о конзервативним представницима дисциплине, суштина њиховог супростављања је у томе што они не схватају захтеве НА. Они не схватају да просто сакупљање података, за које се залажу, *не постоји* него да је свако сакупљање и свако тумачење урађено под неком хипотезом, а која је нетестирана. Тако, на пример, сама чињеница да се нека истраживачка питања у археологији сматрају битна и вредна труда а друга је резултат одређене прећутно или несвесно усвојене хипотезе.

Када је, напротив, реч о филозофски освешћеним археолозима, њихове резервисаности према НА темеље се на схватању да се без довољно података не може доћи до археолошке теорије, као и да се не могу тестирати *све* хипотезе које се подразумевају већ да се тестирање одвија на основу *неке* хипотезе. Филозофски освешћени археолози, који су се супротставили „Новој археологији“, осуђивали су је не само због тога што је безразложно ограничила избор модела објашњења (на дедуктивни) већ и због много трагичнијег пропуста, односно што је пред археологију ставила непримерену научну методологију преузету из егзактних наука, на којој је затим инсистирала.

Већина филозофа који су се бавили археолошким сазнањем одмах је увидела неподобност Хемпеловог дедуктивног модела за ову дисциплину и тврдила да, ако је и један од постојећих модела објашњења у филозофији позитивизма подобан за археологију, онда је то управо онај који је супротан Хемпеловом дедуктивно-номолошком моделу, а то је индуктивно-статистички модел (Salmon M. и W. 1979). Пошто сви модели објашњења које позитивистичка филозофија нуди захтевају постојање и установљење општих законитости, онда и археологија мора да их обезбеди ако користи ове моделе. Међутим, ограничење на универзалне законитости које дедуктивно-номолошки модел захтева се чини много мање упутним за археологију него што би биле статистичке законитости које тражи индуктивно-статистички модел. Према томе, несрећна је околност што се дискусија у археологији око Хемпеловог модела објашњења фокусира тако искључиво на дедукцију, те стога нису примећени следећи елементи: прво, да, по Хемпелу, свако научно објашњење не треба и не може да се подведе под дедуктивно-номолошки модел. Друго, да постоји потреба за индуктивним или статистичким моделом. Оба модела имају заједничко то што захтевају да свако објашњење мора да укључи бар један законски исказ али у случају индуктивно-статистичког модела законитости су статистичке а не универзалне природе. Ова одлика индуктивно-статистичког модела је, према Salmon M. и W., пресудна за археологију, која може да се бави формулисањем законитости које се базирају на вероватноћи али не и општим законитостима.

Једнострано и ограничено тумачење концепата из филозофије науке које су припадници НА показали, је довело до строге реакције у обе дисциплине: у филозофији науке и у археологији. Филозофи окривљују археологе за злоупотребу филозофије науке (Morgan 1973, 74; Salmon M. и Salmon W. 1979; Salmon M. 1982). Они су нарочито подвукли неуспех археолога да адекватно сагледају Хемпелов модел, као и недостатак разумевања за однос између ових модела и научне делатности. Morgan и Levin се, на пример, питају да ли је научна археологија уопште пожељна и да ли је могућа (1973, 1973). Неки археолози су такође реаговали принципијелно против увоза филозофије у археологију, при чему се њихов став заснивао на већ поменутом археолошком конзервативизму (Flannery 1982).

ЗАКЉУЧАК

Овај генералан критички осврт на „Нову археологију“ нам показује многе њене проблеме, између осталог да НА није била сасвим нова иако се у том светлу представљала. Недавна истраживања литературе на овом плану су показала, као што је и у овом раду илустровано, да су се исте или сличне идеје јављале и раније. Иако нас је „Нова археологија“ 1960-тих година много чиме задужила, она нам је показала и негативну страну покушаја да се унесу измене у дисциплину. Тако, на пример, очигледно је да комплексна дисциплина, као што је филозофија науке, није била археолозима лако схватљива и једноставна за примену на њиховом пољу. И мада је намера археолога да теже за формирањем основних праваца истраживања да би своју дисциплину начинили научнијом, „... да би потврдили да се археологија позива на свеукупно знање а не на произвољне закључке...“ (Salmon 1982), била оправдана, избор који су они начинили између различитих могућности које су се нудиле у оквиру филозофије науке остаје проблематичан.

Коинциденција између тренутка када филозофија постаје присутна и важна у археологији и онога када се фундаменталне промене у самој филозофији науке догађају су биле несрећна околност у овом случају. Филозофија науке је и сама била у прелазном стању у тренутку када су археолози позајмили проблематичне теоријске концепте. Археолози нису схватили да су концепти које су они позајмљивали из филозофије науке били и сами под великим преиспитивањем и критиком, као и да су се нашли у процесу да буду замењени новим филозофским гледиштима. НА је предвидела нова стремљења у филозофији науке, као што је ново виђење научне теорије и социолошки аспекти науке, који су могли бити много релевантнији за њу него што је позитивистичка филозофија. Другим речима,

у новим филозофским гледиштима социолошки аспекти науке добијају значајно место и у њима се и научна теорија и научна пракса виде на нов, реалистичнији начин. За разлику од позитивиста, који су покушавали да пронађу јасан алгоритам за моделовање и тестирање научних хипотеза — чија је филозофија науке била недвосмислено прескриптивна — њихови критичари сматрају да нема савршеног научног метода који непогрешиво води новим сазнањима у било којој научној дисциплини. Постпозитивистичка филозофија науке претежно је дескриптивна, тј. описује и анализира стварни научни рад на открићу, експерименту и формирању научних теорија. Утолико би овај дескриптивни метод био много прихватљивији за археологију, јер би полазио од онога што је ова дисциплина већ пружила, уместо да јој прописује шта треба да чини да би се уопште смела назвати науком.

Без обзира на филозофску незрелост коју је НА показала, њен допринос дисциплини је од критичне важности. У својим захтевима за променама заступници НА су се борили за: увођење теоријских и методолошких новина (исказано у позиву на формулацију и тестирање хипотеза), и увођење антрополошког виђења у археолошким истраживањима. Ови захтеви се заснивају на разумевању које је НА показала за однос теорије и праксе. Односно, оног тренутка када схватимо да нема праксе без теорије већ да може само бити пракса са добром или лошом теоријом, на шта је још Клуакоп (1939, 40) упозоравао, нужност за теоријским освешћењем постаје хитна. У археолошкој пракси већ постоје теоријске поставке, односно несвесно прихваћене хипотезе, које су штетне за дисциплину зато што су неексплицитне и као такве утичу на интерпретацију у археологији а не тестирају се. Позив на теоријско освешћавање, као и критика теоријски несвесне археологије, који је потекао од НА, довели су до бројних дискусија у дисциплини које су тренутно веома актуелне.

Дилема која се у америчкој археологији појавила, иницирана активношћу НА, поставља питање присуства и значаја теорије у археологији. Један од разлога незадовољства неких археолога улогом коју филозофија науке има у археологији је њихово неодобравање теоријског у археологији. Овај став је израз забринутости да ће уношењем теоријског доћи до разлаза између теорије и праксе у археологији, односно да ће поједини археолози бити оријентисани само на теорију и тиме израсти у интелектуалну елиту дисциплине, док ће друга страна остати на нивоу практичара и далеко од археолошке елите. Често се чује став, који много подсећа на оне покренуте у археологији почетком века, да археолози треба да се баве практичном археологијом и тако избегну да буду укључени у замку филозофирања у археологији јер то не доприноси много стварном прогресу дисциплине. Нејасно је међутим зашто ова-

кав исход догађаја у археологији (удаљавање теоријске од практичне археологије) не би могао да се предупреди и каналише тако да буде повољнији за дисциплину. Коначно, оно чему нас флизофија науке учи, а што је НА хтела да пренесе у дисциплину, јесте да не постоји пракса без теорије и да је само питање да ли је та теорија освешћена или не.

По мишљењу Kelly и Napen (1988: 25), оваква перцепција по којој археологија треба да буде искључиво практична наука је неприхватљива. Како оне кажу, тешко је замислити како се у некој области може напредовати и развијати (а археологија није изузетак) без пажљиве критичке процене усмерења и иновација у методу и стратегији те области. При томе, пошто археологија претендује да буде наука, она мора имати неку теорију. Археолошка пракса се не може свести само на ископавање и сакупљање предмета из прошлости без идеја о томе зашто се и како се то ради. Да ли критичка процена усмерења у дисциплини, која треба стално да прати развој дисциплине, долази од филозофски настројених археолога или филозофа који имају разумевања и интересовања за археологију или од обе стране радећи заједно, чини се мање значајним од тога да оваква врста активности треба да буде настављена и да треба да доприноси развоју нових метода и теорије у археолошкој дисциплини. Археолози сигурно треба да остваре дубље разумевање сопствене дисциплине. Ово укључује развијање филозофске самосвести која може да помогне успостављању чвршће базе у дисциплини, да развије аналитичке вештине и да изгради адекватан речник за методе које карактеришу археологију. На овај начин постигла би се појмовна јасноћа у дисциплини, и археолошки проблеми би се могли лакше решавати када би се једном изоловали једни од других и јасно формулисали. Овакво разумевање дисциплине би укључило логичке и нелогичке (односно, контекстуалне) факторе, као на пример социолошке, политичке и економске и њихов утицај на археологију. Специфична природа археолошких података захтева пажљиво разрађивање начина за тестирање хипотеза и установање основа за њихово потврђивање или одбацивање, исто као и разјашњавање конфузног стања археолошке теорије. Другим речима, археологија треба да достигне филозофску и дисциплинарну зрелост, и то, како би Hodder рекао (1981: 11), а са чиме се ја у потпуности слажем „... свесобухватном интеграцијом са осталим друштвеним наукама...“. Археологија треба да пође стопама других друштвених наука, које су се управо ослободиле, мада не у потпуности, снова о „социјалној физици“. Или како је то Geertz (1980: 167) лепо рекао: „Тако је коначно људима из друштвених наука свануло да не морају да имитирају физичаре ни прикривене хуманисте, нити да измишљају неку нову област постојања, која би служила као предмет њиховог истраживања. Напросто су могли да се

окрену свом позиву, покушавајући да открију правилности у колективном животу; како се оно што они раде уклапа у сродне дисциплине може се оставити по страни док бар део њиховог посла не буде окончан."

Почетке теоријског унапређења дисциплине Кларк (Clarke 1972, 73) је, на пример, видео у постизању веће дисциплинарне самосвести, у ближем разумевању унутрашње структуре дисциплине и могућностима других релевантних дисциплина. Он је овај процес видео као степенице које нас воде ка генералној теорији у археологији која делује као далеки али достижни циљ који ће бити резултат „пораста интереса за филозофију археологије“ којој су „неопходне метафизичке теорије археолошких концепата, епистемолошке теорије археолошке информатике и класификације, и логичке теорије археолошких резоновања“⁶ (1973: 15). Оно што Кларк сматра неопходним за дисциплину јесте унутрашња анализа дисциплине и развој основних принципа археолошког резоновања — „археолошка логика“. Нама треба ова „археолошка логика“ да установимо теорију исправног резоновања у оквиру наше дисциплине како не бисмо правили неосноване претпоставке по којима су принципи и логика објашњења просто универзални и могу се преносити из једне дисциплине у другу.

Још један важан нови импулс који је „Нова археологија“ дала дисциплини је импулс да се археологија окрене филозофији науке.⁷ Како Kelly и Hanen (1988) кажу, археологија нуди филозофији изазов да прошири своје разумевање науке кроз нову дисциплину. Сада, односно после „авантуре“ „Нове археологије“, филозофија науке је постала заинтересована за археолошку теорију и методологију. Нарочито је повољна околност за ово приближавање археологије и филозофије у томе што су се неке промене у самој филозофији догодиле. Откако је филозофија постала флексибилнија и дозвољава уједињење суштинског и контекстуалног (феномене који се могу подврћи стриктној логици као и оне који не могу, као што је, на пример, садржај већине друштвених наука) уз логичке аспекте науке, вероватноћа да ће филозофске перспективе да укључе и археологију је постала велика.

2. фебруар 1990.

⁶ Археолошка епистемолошка теорија би била, по Кларку, порекло сазнања у археологији, тј. природа, специфичности и предности сазнања које археологија нуди; археолошку метафизику би чинили концепти који се могу примењивати у археологији и њихове могућности.

⁷ Дискусија о неопходности теорије у археологији није везана само за америчку археологију, већ је позната у британској археологији. Ова врста дискусија се појавила у британској археологији истовремено када и у „Новој археологији“, у радовима Д. Кларка (Clarke 1972, 73) и од тада је присутна, а сада можда живља него икада раније. О томе нам говоре најновији радови Ходеја (Hodder 1981, 84, 86, 87) и Шанкс и Тилија (Shanks and Tilley 1987).

"NEW ARCHEOLOGY": DOES IT HAVE A FUTURE?

Summary

During the past twenty years archeology in the West has displayed peculiarities in its development which distinguish this period from the rest. The novelty in this particular period of archeology is above all the endeavor to take on elements from other scientific disciplines to assist the further development of archeology. The American "New Archeology" is especially active in this sense, appealing to the philosophy of science for its methodological principles and rules built mainly on the foundations of the study of natural sciences. The affect of this "venture" into other disciplines for the further development of archeology is very interesting and deserves to be analyzed. The issue currently raised in the West, regarding the place of theory in archeology which is largely consequential to what "New Archeology" undertook in its discipline, is of critical significance.

This generic critical review of "New Archeology" points to many of its shortcomings, among other things the fact that NA was not entirely novel even though it was presented as such. Recent literary research as regards the issue have shown, as this work has illustrated, that identical or similar ideas had appeared earlier. Even though 1960's "New Archeology" has left us much indebted, it has also revealed to us the negative side of the attempts to introduce changes in the discipline. Thus, for instance, it was evident that a complex discipline like the philosophy of science was not easily comprehensible and applicable to archeologists in their field of work. And even though the aim of archeologists striving to form basic courses of research to render their discipline even more scientific is justifiable, the selection made among the various possibilities proffered within the framework of philosophy remains to be questioned.

The coinciding moment when philosophy became present and significant in archeology, and when fundamental changes took place in philosophy, was an unfortunate circumstance in this case. The philosophy of science itself was in a transitional period when archeologists adopted its unsettled theoretical concepts. Archeologists were not aware that the concepts they adopted from the philosophy of science were being tested and criticized, and that they were to be replaced with new philosophical views.

Notwithstanding the philosophical immaturity displayed by the NA, its contribution to the discipline is of critical significance. In their demands for change, advocators of the NA struggled for: the introduction of theoretical and methodological novelties (expressed in the appeal to formulate and test hypotheses), and the introduction of an anthropological aspect in archeological research. These demands were based on understanding shown by the NA regarding the relation of theory and practise. That is, the moment we realize there is no practise without theory but only practise with a good or bad theory, the necessity for theoretical awareness becomes urgent. Theoretical suppositions are already extant in archeological practise, i.e. the acceptance of hypotheses without awareness, which is detrimental to the discipline for not being explicated and as such affect the interpretation of archeology without being tested. The appeal to theoretical awareness, as well as criticism of the theoretically unaware archeology coming from NA brought numerous discussions in a discipline of current interest.

Another significant impetus given the discipline by the "New Archeology" is: the urge for archeology to turn to the philosophy of science. Subsequent to the "venture" of "New Archeology", the philosophy of science has taken interest in archeological theory and methodology. The favorable circumstance drawing archeology and philosophy

closer to each other is the certain changes which took place within philosophy itself. Ever since philosophy has become more flexible and allows for the unification of the essential and contextual (phenomena that are subject to strict logic and those that are not, like for instance the content of most social sciences) with the logical aspects of science, the probability that the philosophical perspectives will include archeology is growing. The abbreviation NA for "New Archeology" will be used henceforth in the text.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Binford, L. R. (1962). Archaeology as Anthropology. *American Antiquity*, 28, 217—225.
- Binford, L. R. (1964). A Consideration of Archaeological Research Design. *American Antiquity*, 29, 425—451.
- Binford, L. R. (1965). Archaeological Systematics and the Study of Culture Process. *American Antiquity*, 31 (203—210).
- Binford, S. R., & Binford, L. R. (1968). *Archaeological Perspectives. Perspectives in Archaeology*, Chicago: Aldine, 5—33.
- Butler, R. (1965). The Structure and Function of the Old Cordilleran Concept. *American Anthropologist*, 67 (1120—1131).
- Clarke, D. (1972). Review of "Explanation in Archaeology". *Antiquity*, XLVI(183), 237—8.
- Clarke, D. (1973). Archaeology: A Loss of Innocence. *Antiquity*, 47, 6—18.
- Dixon, R. B. (1913). Some aspects of North American archaeology. *American Anthropologist*, 15, 549—566.
- Geertz, C. (1980). Blurred Genres: The Refiguration of Social Thought. *American Scholar*, Spring, 1980, 165—179.
- Flannery, K. (1982). The Golden Marshalltown: A Parable for the Archaeology of the 1980s. *American Anthropologist*, 84, 265—278.
- Fritz, J. & Plog, F. (1970). The Nature of Archaeological Explanation. *American Antiquity*, 35, 405—412.
- Hempel, C. (1965). *Aspects of Scientific Explanations*. New York, The Free Press.
- Hodder, I., Isaac, G., & Hammond, N. (1981). *Towards a mature archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hodder, I. (1984). *Archaeology in 1984*. 58, 25—32.
- Hodder, I. (1986). *Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hodder, I. (1987). The contribution of the long term. In I. Hodder (Ed.), *Archaeology as long-term history* Cambridge, Cambridge University Press.
- Jarvie, I. C. (1979). The Notion of the Social Science. In H. K. Betz (Ed.), *Recent Approaches to the Social Sciences* Calgary, University of Calgary.
- Kelley, J. H., & Hanen, M. P. (1988). *Archaeology and the Methodology of Science*. Albuquerque, University of New Mexico Press.
- Kluckhohn, C. (1939). The Place of Theory in Anthropological Studies. *Philosophy of Science*, 6, 328—344.
- Kluckhohn, C. (1940). *The Conceptual Structure in Middle American Studies*. New York, Appleton-Century-Croft Company, 41—51.

- LeBlanc, S. (1973). Two Points of Logic Concerning Data, Hypotheses, General Laws and Systems. In C. Redman (Ed.), *Research and Theory in Current Archaeology* New York, John Wiley and Sons.
- Levin, M. (1973). On explanation in archaeology: a rebuttal to Fritz and Plog. *American Antiquity*, 38, 387—395.
- Morgan, C. (1973). Archeology and Explanation. *World Archeology*, 6, 259—276.
- Morgan, C. (1974). Explanation and Scientific Archaeology. *World Archaeology*, 6, 133—137.
- Salmon, M. H. (1982). *Philosophy and Archaeology*. Academic Press.
- Salmon, M., & Salmon, a. W. (1979). Alternative Models of Scientific Explanation. *American Anthropologist*, 81, 61—74.
- Shanks, M., & Tilley, C. (1987a). *Social Theory and Archaeology*. Cambridge, Polity Press.
- Shanks, M., & Tilley, C. (1987b). *Re-Constructing Archaeology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Strong, W. D. (1936). Anthropological Theory and archaeological fact. In R. H. Lowie (Ed.), *Essays in Anthropology* Berkeley, University of California Press.
- Taylor, W. W. (1948). *A Study of Archaeology*. Memoir 69 of the American Anthropological Association.
- Thompson, R. (1958a). *Preface. Migrations in New World Culture History. University of Arizona Social Science Bulletin no. 27*. Tucson: University of Arizona Press, V—VII.
- Thompson, R. (1958b). Modern Yucatecan Maya Pottery Making. *Memoir of the Society for American Archaeology*, 15.
- Watson, J., s. LeBlanc, & Redman, C. (1974). The Covering Law model in Archaeology. *World Archaeology*, 6, 125—132.
- Watson, P. J., LeBlanc, S., & Redman, C. (1984). *Archaeological Explanation*. New York, Columbia University Press.
- Wissler, C. (1917). The new archaeology. *American Museum Journal*, 17, 100—101.
- Wylie, A. (1981). *Positivism and the New Archaeology*. Ph. D. dissertation, Department of Philosophy, State University of New York, Binghamton.
- Wylie, A. (1982). *The Prospects for Philosophical Analysis in Archaeology*. Pittsburgh.
- Wylie, A. (1985). Between Philosophy and Archaeology. *American Antiquity*, 50(2), 478—490.